

prof. dr hab. Bolesław Niemierko

Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej

Uczenie się rozwoju

Uczenie się jest zdobywaniem umiejętności działania w określonych warunkach. Gdy warunki działania są zmienne, uczenie się polega na tworzeniu zasobów do wykonywania nowych zadań. Żywiolowy postęp technologiczny ludzkości wymaga, byśmy rozwój uczynili tematem uczenia się o sobie w swoim otoczeniu. To przełamuje dziejowe tradycje dydaktyki (Okoń, 1967; Niemierko, 2007). Artykuł jest syntezą rozważań dokonanych w cyklu tekstów na temat rewolucji cyfrowej, opublikowanych w „Dyrektorze Szkoły” w latach 2019–2025. Przekonujemy się, że obecna sytuacja wymaga równoległej mobilizacji ścisłych i humanistycznych dyscyplin wiedzy, a przyswajanie wiadomości jest zastępowane odkrywaniem prawidłowości rozwoju ucznia, nauczyciela i dyrektora szkoły, poszukiwaniem własnych ścieżek i autonomizacją sposobów działania. Rozwój przestaje być sposobem wykonywania poleceń, a staje się polem osobistych doświadczeń.

Obraz rzeczywistości

Fizyka jest podstawową nauką przyrodniczą badającą prawidłowości ruchu materii. Uczy nas realizmu, kieruje uwagę na wydarzenia w przyrodzie i społeczeństwie, dbając o prawdziwość dokonywanych spostrzeżeń i dostarczając nam ich dokładnego opisu. Taka ścisłość jest wzorem dla nauk humanistycznych, skłonnych do przeceniania emocjonalnych czynników poznawania. Niektóre obrazy rzeczywistości zostają w świadomości na długie lata, a ich interpretacja dojrzewa bardzo powoli. Większość z nas ma żywe wspomnienia wydarzeń w szkołach, gdzie byli uczniami lub nauczycielami. Pamiętam uczennicę liceum pedagogicznego, która głośno powtarzała wyraz „kałko” na określenie klasowego koła naukowego. Jako początkujący wychowawca nie rozumiałem, że w ten sposób chciała dokuczyć przewodniczącej koła, która miała ambicje rozwojowe i wybrała się wkrótce na studia w WSP. Teraz wiem, że powinienem był docenić takie koleżeńskie animozje i odbyć ze skłóconymi dziewczynami osobne rozmowy. Obydwie szukały dla siebie drogi do rozwoju – jedna przez solidne studia pedagogiczne, druga przez pogłębienie niezależności poglądów.

Pomiar osiągnięć

Matematyka jest nauką o stosunkach ilościowych, które mogą być ujmowane statystycznie. W badaniach edukacyjnych posługujemy się skalami wyznaczającymi powtarzalne ujęcia otaczającej przestrzeni, jej miary. W cyfrowym świecie matematyka działa ostrożnie. Z jednej strony stara się uniknąć przeładowania przedmiotu kształcenia liczbami, z drugiej starannie dba o skalę osiągając, tak by poprawnie stosowano opis ilościowy. Skala stopni szkolnych króluje w pokojach nauczycielskich i na wywiadówkach. Dzieje się to kosztem

naukowej informacji zwrotnej, a może być inaczej. W opowieści byłej nauczycielki matematyki jej uczeń Wojtek systematycznie uzyskiwał oceny niedostateczne, więc postanowiła z nim porozmawiać. Dowiedziała się, że w gospodarstwie rolnym rodziców jest bez przerwy zajęty pracą w polu, w stodole i w oborze, w tych zaś warunkach nie ma mowy o jakiegokolwiek higienie cyfrowej, jest po prostu najsłabszy w całej klasie. Udało się jednak przekonać go do odkrywania zależności między wielkościami, bo te braki rzutowały na opinię o Wojtku w podstawowych przedmiotach szkolnych. W efekcie nauczycielki czterech podstawowych przedmiotów utworzyły specjalny zespół opiekuńczy, odbyły z Wojtkiem krzepiące rozmowy i pomogły mu zrozumieć jego trudną sytuację życiową w społeczeństwie.

Społeczeństwo jest spontaniczne wytworzoną zbiorowością, która silniej wiąże swoich członków niż formy oficjalne ustanowione przez władze państwowe. Może mieć zasięg rodzinny, terytorialny lub rozproszony, a jego znaczeniem zajmują się psychologia i socjologia. W XXI wieku główną rolę odgrywa psychologia pozytywna (Seligman, 2007), zorientowana na wspomaganie tego, co dobre w naturze i w sytuacji ludzi, a nie na zwalczanie błędów i deficytów. Jest podstawą edukacji pozytywnej, teorii i praktyki kształcenia zgodnego z indywidualnym przygotowaniem uczących się i tym właśnie wyraża się współczesna humanizacja uczenia się. Socjologia jest nauką o grupach społecznych, przejawach i formach toczącego się w nich współżycia, a socjologia wychowania analizuje te zjawiska na użytek edukacji. Dostępność psychologów i socjologów daje szkołom szansę na wzbogacenie naukowych uzasadnień najważniejszych decyzji indywidualnych (Szmigiel i Niemierko, 2025).

Przewodzenie grupie

Przewodzenie jest kierowaniem grupą społeczną, decydowaniem o jej zadaniach i działaniu. Wykonawca tej funkcji nazywany jest współcześnie liderem, a jego skuteczność wspiera teoria organizacji sprawdzona w historii danego regionu. Bazę rozwojową placówki stanowią skład etyczny grona uczniów i nauczycieli, współpraca władz lokalnych, a w szczególności wcześniejszych absolwentów szkoły (Szmigiel i Niemierko, 2025). Wszyscy stają się po części historykami, nawet wtedy, gdy ich wykształcenie mocno odbiega od tej specjalności. Każdy nauczyciel staje się historykiem szkoły, gdy technologia cyfrowa mu to umożliwia. Przodują w tym nauczycielki, bardziej skłonne niż ich koledzy do zabarwiania swojej pracy emocjami (Wojciszke, 2000), ale nie ma tu ścisłych reguł. Przykłady podane na początku artykułu należy traktować elastycznie.

Nauczyciel to lider, który prowadzi uczniom, a także innym nauczycielom. Taki termin przeniknął do szkolnictwa i zabarwił ten zawód. Nauczyciel podejmuje obowiązki znawcy regionu kultury. Służy temu historia okolicy, a w niej – danej szkoły, pionierów, absolwentów i przyjaznych działaczy z zewnątrz. Lider skupia wszystkich, którym dobro szkoły przyświeca na co dzień, którzy uczą się i uczą innych. Tak ujmując funkcję nauczyciela, otwieramy wrota jego „duszy” (Dawid, 1912), promieniowanie wiedzą i podkreślamy naukowość. Liczba nauczycieli rośnie, gdy mnożą się ich zadania. Szanujmy autentycznych liderów w epoce cyfrowej, ich opinie są nam coraz bardziej potrzebne!

Rola badań naukowych rośnie w miarę świadomości, jaka przenika w sfery coraz lepiej wykształcone. Nauczyciele doceniają niepewność społecznego jutra, która towarzyszy wiedzy. Zawód nauczyciela jest tą niepewnością szczególnie obciążony. Nauczyciel może być ekspertem w jednej dyscyplinie naukowej lub w kilku dyscyplinach naukowych. Liczy się jego przekonanie, że uczniowie rozwijają swoją zdolność uczenia się i ta zdolność będzie im służyć przez długie lata. Rada pedagogiczna jest obecnie znacznie subtelniejszym tworem niż tradycyjnym przeglądem stopni szkolnych. Jest wymianą doświadczeń w diagnozowaniu uczenia się zdolnych i słabszych uczniów, rozwiązywaniem ich problemów domowych, podwórkowych, klasowych i życiowych, dojrzewaniem nauczycieli. Jak zawsze w życiu społecznym, rewolucja znosi ryzyko. Może okazać się, że nowe zasady są traktowane przymusowo, jako zadania organizacyjne dla nauczycieli, zwiększające ich rolę. Ujawnienie sytuacji rodzinnej i szkolnej ucznia nie rozwiąże jego problemów, choć przyczyni się do ich zrozumienia z osobna i w połączeniu. Nie twórzmy złudzeń o potęgę diagnostyki edukacyjnej!

Rady dla dyrektora szkoły

1. **Wspieraj naukowość.** Staraj się o bliski związek pracy szkoły z nauką rozumianą jako najwyżej rozwinięte poznawanie rzeczywistości. Niech czynności naukowe, formułowanie i sprawdzanie hipotez będą wzorem dla każdego nauczyciela i ucznia.
2. **Usuwać bariery.** Specjalność przedmiotowa nauczyciela i szczególne zainteresowania uczniów nie powinny ograniczać pola ich rozwoju naukowego. Każda zmiana w otoczeniu przyrodniczym i społecznym jest warta dyskusji.
3. **Wiąż pokolenia.** Gdy nauczyciele, zwłaszcza młodzi, uczą się wspólnie myśleć o rzeczywistości, szkoła staje się kuźnią postępu.
4. **Ceń zwolenników.** Inicjatywy zewnętrzne, organizacyjnie niezależne, pomogą szkole stworzyć środowisko rozwojowe. Pokaż gościnność w murach swojej szkoły.

Literatura

- Dawid, J.W. (1961) *O duszy nauczycielstwa*. W: *Pisma pedagogiczne*. Wrocław: Ossolineum.
- Niemierko, B. (red.) (1975) *ABC testów osiągnięć szkolnych*. Warszawa: WSiP.
- Niemierko, B. (2021) *Diagnostyka edukacyjna. Wydanie rozszerzone*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Okoń, W. (1967) *Podstawy wykształcenia ogólnego*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Seligman, M.E.P. (2017) *Optymizmu można się nauczyć*. Poznań: Media Rodzina.
- Szmigiel, M.K., Niemierko, B. (red.) (2025) *Uczenie się przez całe życie. Ludzie i kompetencje*. Kraków: PTDE.
- Wojciszke, B. (2000) *Ocenianie ludzi*. W: J. Strelau (red.) *Psychologia. Podręcznik akademicki*. Gdańsk: GWP.